FORMES DEL DESAMOR: BLASME DE DONES I MALDIT

El propòsit d'aquesta ponència és estudiar dues tradicions distintes i alhora evidentment interrelacionades que coincideixen en l'obra de March, però que sovint, potser normalment, la crítica no diferencia. Em refereixo a les tradicions de la misogínia, per una banda, i, per l'altra, la del maldit. Amb això proposo fer una mena de síntesi de diversos treballs meus sobre aquestes qüestions ja publicats o, a l'hora d'escriure aquestes ratlles, a punt de sortir.[1]

1. Lloances i blasmes

Per contradictori que pugui parèixer, voldria començar per fer una ullada a dues lloances de dones que trobem a l'obra de March. Una d'elles es troba al poema CXXIIb, on forma part d'una sol·licitud d'una au de caça. La petició podria ser exactament el que sembla (aquests ocells eren de gran valor) i caldria suposar que March estava disposat a lloar qui fos necessari a fi d'aconseguir l'obsequi reial desitjat, o bé el poema podria tenir algun motiu polític concret que desconeixem. De totes formes, March lloa Lucrezia d'Alagno, dona que «en meravella ve», pel seu suposat

1. Veg. Archer 1996a, 1996b, 1995, 1997 i Archer/Riquer 1998. Les referències al text de March procedeixen de March 1997.

control cast sobre l'apassionat monarca, i cita la parella com a exemple –gràcies a la contenció exemplar de la dama– de l'amor humà en la seva modalitat més pura.

Més coneguda és la lloança de «dona Teresa» al poema XXIII. A la segona i la tercera estrofes d'aquest poema, després de lloar la bellesa física de la dama, March insisteix, sobretot a partir del v. 21, en les virtuts intel·lectuals i espirituals que inclou el seu «bell cos i honest» i acaba qualificant-la de res menys que un miracle vivent, alhora que –amb la imatge intencionadament ambigua de la «corona invisible»– la identifica de manera indirecta amb la Verge.

Crida l'atenció que en aquesta poesia March no requereix d'amor la dona que lloa. Deixa clara la seva admiració per ella, però uneix la seva lloança a la d'altres homes «entenents» (vv. 17-20) i no li fa cap mena de súplica, ni tan sols a la tornada.

Convé preguntar-nos què lloa de la dama en aquest poema i des de quin punt de vista ideològic realitza aquesta lloança.

L'elogi que fa March no atribueix a la dama una bellesa que enlluerne tothom perquè, a més de «bell», el cos d'ella és «honest». Aquest cos transmet, a través del «gest», tota la força del «seny» de la dama i de la seva subtilesa d'intel·lecte, però té aquest efecte només en l'home degudament receptiu, és a dir, el poeta i uns quants més. Aquests pocs homes il·luminats veuen més enllà de la bellesa exterior física de la dama, que és l'únic aspecte que són capaços de percebre els que manquen de subtilesa intel·lectual i força moral, els *pecs* o necis. Però fins i tot els homes de més qualitat espiritual, si no han percebut l'essència no carnal de *dona Teresa* al darrere d'una bellesa capaç d'encegar àdhuc l'home *devot*, han hagut d'anar *famejants*. Només són satisfets els qui entenen la vertadera naturalesa no material de la seva bellesa; és aleshores quan ella esdevé «past d'entenents».

Ara bé, *dona Teresa* és una dona excepcional que només arriba a valorar adequadament un nombre reduït d'homes excepcionals. Però l'excepcionalitat d'ella és un «miracle»; l'excepcionalitat del

poeta i dels altres «entenents» no ho és. Ja als vv. 3-4 el poeta anuncia que pensa distingir-se dels altres autors de lloances, superant el desig que un home normalment podria sentir per la dama:

> ...sostraent mon voler afectat
> perquè no·m torb...

I ho pot fer perquè, senzillament, en teoria, les capacitats d'un home, d'un mascle, incloïen la d'exercir l'enteniment a fi de dominar les passions i arribar a tenir el coneixement de si mateix. Entre les dones això normalment era impossible, perquè elles vivien subjectes als impulsos o «moviments» del desig. *Dona Teresa* sent aquells «moviments» també, però ho fa «sens colpa», sense que passin mai a l'acte pecaminós. *Dona Teresa* assoleix allò que només els homes són capacitats per natura a fer: és a dir, obrar d'acord amb la raó.

Si *dona Teresa* representa un lloc «lla on miracle està» i si Lucrezia d'Alagno és una dona que «en meravella ve» és perquè elles representen tot allò que una dona, dins de la naturalesa, normalment mai no podia ser, és a dir, un ésser ple de seny i de virtut.

El que he volgut subratllar amb aquesta ullada a les lloances que fa March d'algunes dones és el fet que el punt de partida per a parlar bé o malament de les dones és el mateix i que, per tant, convé deixar de banda tota suposició d'una «contradicció» entre el misoginisme de March i la seva lloança de *dona Teresa* o, en l'altre cas, de Lucrezia d'Alagno, a més de les lloances esporàdiques que trobem en altres poemes amb el senyal «Llir entre cards» (L, LVIII) i en el CIX. Dit d'una altra manera, el poeta que lloa l'excepció a la regla, no fa més que confirmar la validesa d'aquella regla.

Convé recordar quina era aquella regla, tot i que és matèria molt coneguda per tothom, perquè només així podrem situar

adequadament les declaracions de March sobre les dones i les dues tradicions que les alimenten.

2. Els llocs comuns medievals sobre la dona

Recordem, per exemple, que des d'Aristòtil hom sostenia –i no cal dir que la creença és encara molt corrent– que la dona era un ésser inferior a l'home, no tan sols en la força física, sinó també en els aspectes moral i intel·lectual. Era essencialment un «home imperfecte», *mas* o *masculus occasionatus*. A *Lo libre de les dones*, una extensa obra sobre la naturalesa de la dona, la seva educació i el matrimoni, Francesc Eiximenis cita el comentari d'Alanus de Insulis sobre *La consolació de la filosofia* de Boeci per glossar aquesta idea:

> Si vols saber per què és dit que dona sia hom occasionat, deus açí attendre que nostro senyor Déu, faent la dona, la féu per diverses occasions qui guarden a l'hom e a l'espècia humanal. Per les quals occasions la dona és apellada hom occasionat, e no principalment entès en la espècia humana.
> (Eiximenis, 1981, I, 12-13)

La dona serveix per a complementar la forma masculina de l'espècie, una forma més perfecta.

Ella estava més vinculada a la matèria i l'home a l'esperit. A la *glossa ordinaria*, el comentari bíblic fonamental de l'Edat Mitjana, s'explica que l'home representa el *spiritus*, l'ànima racional superior, mentre que la dona és l'*anima*, l'ànima sensitiva inferior. Sant Isidor, seguint els seus procediments etimològics, a la seva enciclopèdia relacionava *mater* amb «matèria», *mulier* amb *mollitie* i *vir* (home) no tan sols amb *vis* (força) sinó també amb *virtus* (virtut). Per a sant Tomàs d'Aquino, la funció de la dona, davant el fet que, el mascle era un ésser superior, es reduïa a la procreació, no obstant l'explicació que ofereix el *Gènesis*, segons la qual ella fou

creada per Déu perquè Adam no estigués sol. Per a sant Tomàs era evident que, en altres facetes de la vida que no fossin la procreació, hauria estat molt més útil per a l'home que Déu li destinés la companyia d'un altre home i que, per tant, només la funció de la dona en la propagació de l'espècie podia explicar que Déu l'hagués creada com a companya de l'home.

Tot i que a l'Edat Mitjana hi havia una línia de pensament que atribuïa a Adam part de la responsabilitat en la caiguda de l'home, era molt més influent la tradició que considerava Eva la culpable. Aquesta és la interpretació de March com es veu molt clarament a través de la comparança que fa servir en un dels seus poemes d'amor:

> Sí com Adam pres mal del vedat gust
> com sa muller li mostrà mal camí,
> dient "Adam, mengem d'aquest bocí
> e semblarem a Déu qui és tot just",
> ne pren a mi, car mon seny ha cregut
> la voluntat, fent-li promissió
> que, ben servint, aconsegria do
> que per null temps tal no fon conegut
> (VII, 49-56)

Un dels càstigs que la dona va rebre per haver dut a pecar el primer mascle, després de fer més cas al diable que a Déu, és la pèrdua de gran part de la intel·ligència amb què el Creador l'havia dotada, com explica Eiximenis. A causa del seu paper en la caiguda de l'home...

> la sentencià nostre senyor Déu a grans penes, les quals per ella són passades e vengudes a ses fiylles passades, presens, e esdevenidores, e passaran fins a la fi del món. Car de continent fo privada de la gràcia de Déu e de la justícia original, e fo ferida en natura, *ço és que del seny que havia perdé gran part*, e dels altres béns de natura, e d'aquells de fortuna axí matex (Eiximenis, 1981, I, 16).

Aquesta manca de seny en la dona –en realitat, la disminució del seu seny original– era una creença general, no sempre repetida sense malícia, però basada sòlidament en una interpretació molt comuna de la naturalesa de la caiguda de l'home. Per això no sorprèn que al llarg poema provençal de Matfre Ermengaud, el *Breviari d'amor*, tot i que l'autor censuri aquells trobadors que fan un blasme general de les dones, adverteixi sobre l'enganyosa bondat femenina. Aquesta bondat falsa és resultat del seu seny defectuós: «tenen per veritat la bondat segons són capaces d'entendre-la, però és perillós suposar que hi ha bondat en les dones, perquè en elles la bondat no dura mai; son bones al començament, però després el seu seny canvia, per la qual cosa hom no hauria de lloar una dona fins que estigui morta» (Ermengand, 264-65). L'orgull les farà presumir de més seny del que són capaces, i ací està el problema.

Quan es considerava la dona des de la perspectiva de la teoria dels humors, es presentava la paradoxa que, tot i que la seva naturalesa era freda i humida, ella sentia un desig sexual més ardent que l'home i, per tant, era més subjecta a la luxúria. La paradoxa s'explicava sovint per analogia amb la fusta humida que, encara que triga a encendre's, un cop encesa, crema per més temps, o bé els comentaristes al·ludien a la idea que les coses fredes cremaven de manera més ardent. Eiximenis una altra vegada:

> comunament en fembra regna fredor e fleuma, e cant les coses fredes se encenen, sens comparació són pus ardentes que les altres (Eiximenis, 1929, I, 267).

En relació amb aquest lent ardor de la dona hom preguntava per què ella, a diferència d'un animal femella, segueix buscant relacions sexuals fins i tot després d'haver quedat fecundada. Principalment, per explicar aquest fenomen, hom assenyalava la importància de la memòria. En l'ésser humà, el desig es mou no tan sols des de l'apetit natural sinó també des de l'apetit animal, és a dir, aquell apetit que neix en l'ànima. Les sensacions de l'expe-

riència anterior de plaer es conserven en la *imaginatio*; i la memòria, en evocar-les, invita a la renovació del plaer. En la dona això vol dir que, encara que el seu paper al món és la procreació i el seu desig sexual correspon a aquest paper, mitjançant la memòria ella segueix sentint el desig carnal fins i tot quan el seu cos ja ha complit les necessitats de la procreació; en aquest sentit hom la podria comparar desfavorablement amb les bèsties, com ho fa March en el poema LXXI.

3. March i les dones: visió genèrica

Allò que March diu sobre les dones als seus poemes no se separa d'aquestes idees comunes i corrents sobre la naturalesa del sexe femení. Les seves declaracions només es distingeixen d'aquestes idees generals pel fet de ser referides al context concret de l'amor. Hi ha 13 poemes on el poeta inculpa la dama estimada pel fracàs del poeta en el seu intent d'assolir la *vera amor*, la forma espiritual que ella és incapaç d'apreciar (XXII, 41-44; LXXXVII, 267-68). Potser l'exemple més contundent d'aquesta idea és el del VI, 41-48:

> Seguint l'estil que natura consent
> e ço que·l seny en veure clar abasta,
> negre forment no dóna blanca pasta
> ne l'ase ranc és animal corrent.
> Tampoc serà que nulla dona senta
> ne veja prim lo fin secret d'amor
> si per amar no sofir gran dolor
> i en sentiment triada en millers trenta.
>
> (VI, 41-48)

La dona senzillament no està capacitada per naturalesa per a l'empresa de l'amor pur que el poeta li exigeix, i no són del tot irònics les paraules següents amb les quals March es critica a si mateix per haver cregut en l'impossible:

Molt me reprenc com d'amor he mal dit,
ne diré mal de dona al món vivent.
E si lo sol és cald naturalment,
si no és fred no·n deu ser corregit:
perquè d'amor jo mal ja no diria,
que en ell no és de ben fer lo poder,
car fermetat de dona hi és mester,
e si la ves per déu l'adoraria.
(VIII, 33-40)

Al poema XV se citen els exemples de Fedra i de Ginebra com a dones apassionades, l'amor descontrolat de les quals va portar els seus estimats al desastre. Al XLVIII, un poema possiblement vinculat al XLVII que després comentarem, al·ludeix a una «dona tan vil» que ara li fa vergonya pensar que l'ha pogut estimar.

Atribueix a la perversitat de les dones el fet que els «fins amants» no tinguen cap èxit amb elles, perquè aquestes només senten un amor carnal (LI). Tan sols la vergonya assegura que hi hagi algun bé en elles (LXXXV), o el seu rang social i les circumstàncies en què viuen (LXXVI), i és en va que l'home hi busqui virtuts. La dona no pot frenar el seu desig un cop està subjecte a les «passions d'amor» (LXXXVIII). L'amor per una dona és un dels pitjors mals que poden afligir l'home, comparable al diable que tothom porta dins de si mateix i encara més greu que les pitjors dificultats exteriors imaginables (XC). El poeta reconeix que s'ha equivocat creient que en la dona pot haver *seny* i *bondat* (XCVIII); ara només hi troba *carn*. L'home pot ésser content amb una dona mentre no en vulgui res més que la part carnal (CII).

Una estrofa del poema CIV (185-92) resumeix moltes d'aquestes idees:

Reptar no cal de llurs vicis les dones
car de aquells natura en pren lo càrrec:
qui no entén e passió lo força
de son bé i mal natura és maestra.
Los tres pilars on lo bé d'hom s'assenta

ésser no pot que en elles se recolzen;
llur fonament deu ésser la prudença,
e lo nom sol a elles par salvatge.

Els amadors ignoren no tan sols la vertadera naturalesa de l'amor sinó també la de les dones, i és això el que explica que sofreixin tant (CVIII); aquests amadors busquen la virtut en un amor que és per força deshonest, perquè en les dones no hi pot haver altra cosa (CXVII). En un poema de to més juganer (CXXIIa), March es queixa de la carnalitat de les dones; totes prefereixen els homes joves, sobretot si aquests les saben distreure (CXXIIa 20, 27). Es queixa que no hi ha al món cap dona que s'interessi pel cor o per l'intel·lecte de l'home, tret de les dones excepcionals que són l'objecte dels seus poemes o passatges d'elogi.

A això es limiten les declaracions de March sobre les dones en general, tret del poema LXXI que comentarem tot seguit. És clar que no són més que llocs comuns de la visió genèrica que tenia el món medieval sobre les dones, llocs comuns que March refereix al context del seu anhel d'assolir l'amor espiritual. Aquest context limitat tendeix a fer que les seves declaracions semblin només mínimanent misògines quan les comparem amb obres misògines més representatives, les quals fan un rebuig total que comprèn tota l'espècie femenina en tots els aspectes possibles. Pensem en Andreas Capellanus, en el *Corbacho* de l'Arcipreste de Talavera que en deriva i en l'*Espill* per no anar més lluny. Més aviat, tots els passatges marquians al·ludits no fan més que seguir tímidament una línia poètica tradicional, aquella que és censurada al *Breviari d'amor* on Matfre Ermengaud denuncia els poetes que generalitzen sobre la maldat de les dones a partir del cas particular propi d'un amor frustrat.

4. Poema LXXI: entre el blasme i el maldit

Vegem ara els tres poemes de March més importants pel que fa a la representació negativa de la dona. En el més llarg dels tres, el LXXI, trobem una sèrie d'arguments per a demostrar que, si l'empresa del poeta d'assolir un amor espiritual ha acabat en el fracàs, això es deu a la incapacitat natural de la dona de ser-ne la receptora. Ausiàs es queixa de la dama no perquè aquesta se n'hagi anat amb un altre home seduïda pel desig de la carn, sinó perquè s'ha mostrat massa inclinada a estimar el poeta amb un amor carnal. En la denúncia genèrica de les dones que March realitza a partir del fracàs espiritual de la dama, s'ajusta a les necessitats de la seva argumentació sense anar més lluny, tret d'alguna nota de cinisme als últims versos. March es limita a reafirmar la validesa de les idees corrents sobre la dona. Expressa sobretot el seu desengany: la dama d'aquest poema no ha estat per a ell una dona qualsevol sinó, segons ens explica, l'última esperança del poeta en la seva recerca de l'amor espiritual. Afirma que no hi ha més dones al món amb les quals ell puga practicar la forma de l'amor que s'ha proposat. Ara resulta que tot el seu esforç ha estat en va, i s'adona que totes les seves esperances han estat mal fundades des del començament perquè ha tancat els ulls davant tota l'evidència que palesen els escrits sobre la naturalesa de la dona. El poema LXXI de March és el reconeixement d'aquest error, un error que només pot esmenar recordant, com als poemes que hem citat, els llocs comuns del pensament medieval sobre la dona.

5. Poemes XLII i XLVII: variants del maldit

En ple contrast amb el poema LXXI i els passatges anteriorment al·ludits, ens trobem amb els poemes XLII i XLVII, els quals pertanyen a la tradició literària concreta del maldit. Les *Flors del gay saber* o *Leys d'amor*, seguides pel *Torcimany* de Lluís d'Averçó,

el descriuen com un «maldig especials» –un maldit particular– i el consideren un subgènere del sirventés.

És un tipus de poema que queda proscrit completament: un sirventés ha de ser general, mai particular; ni s'esmenta en aquestes obres la possibilitat que es pogués escriure una «maldig especials» contra una dona. Tot i que els poetes catalans que van practicar el gènere a partir de finals del XIV no fan cas a la preceptiva sobre aquest punt, és evident que eren conscients que escriure maldits anava en contra de l'ètica literària vigent, perquè freqüentment s'esforcen per justificar el que fan i criden l'atenció sobre el fet que, per cortesia, no revelen el nom de la dama ni diuen tot el que en podrien dir. March fins i tot cita quasi literalment un passatge de les *Flors del gay saber* al poema XLI, on mira de justificar l'acte de maldir que es durà a terme al poema XLII.

Com a arma ofensiva contra la dona, el maldit i el seu precedent occità és més eficaç que la misogínia a tota ultrança d'obres com l'*Espill*, perquè es basa en un procediment que pretèn ser empíric. El poeta parla del cas concret d'una dona en particular, no de totes, i no ha de recórrer a la citació d'autoritats misògines o a tòpics antifeministes. Difícilment creurem l'autor que acusa totes les dones de ser dolentes; més aviat l'exageració, si es realitza amb gràcia, provocarà el riure. Recordem que el protagonista de *Lo somni* de Bernat Metge, després d'escoltar la llarga diatriba de Tirèsias contra les dones, no pot parar de riure «una llarga estona». En canvi, el maldit té un valor empíric: una dona és acusada de ser traïdora, luxuriosa, etc., i tothom sabia, perquè així era la creença comuna, com era de fàcil que una d'elles, tan deficients de seny, ho fos.

En català i occitanocatalà existeixen uns 32 exemples del maldit, cinc dels quals són fragmentaris. Tots ells tenen per objecte una dona particular en lloc de la dona en general. Isabel de Riquer ha rastrejat l'origen dels maldits fins a l'anomenada *mala cansó* dels provençals, de la qual hi ha 13 exemples, alguns d'ells molt coneguts, com el de Bernart de Ventadorn, «Can vei la lauzeta

mover». En aquests poemes els trobadors llencen a les seves dames, les quals titllen de *mala domna*, unes acusacions contundents sobre el seu comportament: elles han consentit que el poeta les cortegi durant diversos anys sense concedir-li el premi de l'amor o l'han traït amb un altre amant. Aquesta manera de parlar malament de la dama va suposar una gran novetat a la fi del segle XII, quan es va escriure el primer exemple conegut, dos segles abans dels maldits dels catalans.

Dels dos poemes de March, el que s'acosta més als maldits dels seus antecessors i contemporanis és el poema XLVII.

En aquest poema March blasma la dona estimada per haver-se lliurat a un home no digne d'ella i haver-se abandonat a amors carnals. Es distingeix del més conegut poema XLII sobretot en els trets següents: 1) el vituperi de la dona al XLVII es fa dins d'un marc purament moral i social i sense atribucions de lletgesa personal; 2) el poeta afirma que la dama, no obstant totes les seves queixes, és encara «la que am» (v. 42); i 3) hi manca tota referència al nom de la dama, d'acord amb l'ètica que divulguen les retòriques de la tradició poètica occitanocatalana.

A l'última estrofa, March declara la seva intenció d'ampliar el seu maldir de la dama i el justifica afirmant que tothom aprova el «ver parlar» del poeta sobre el cas perquè la gent ja sospita dels seus amors carnals i reclama la justícia (v. 32).

La dama no és una dona normal i corrent sinó, com la del poema LXXI, una excepció, una dona de seny. Ella és «bastant per un món regir» precisament perquè gaudeix de la intel·ligència i la prudència que manca en les altres dones. Però fins i tot ella és incapaç de dominar, mitjançant el seny, el poder del cos:

> Mas vostre cos per ventura·s delita
> usar dels fruits que Na Venus conrea;
> mas vostre seny deuria haver ferea
> de fer tals fets, e gents n'han ja sospita.
> (vs. 29-32)

La seva ofensa és encara més greu pel fet que s'ha lliurat a aquest amor carnal amb un home que el poeta considera un neci, un *home pec*, algú incapaç d'oferir a la dama l'amor espiritual que el poeta professa per ella. Tot això fa que el món sembli haver-se capgirat per al poeta. La primera estrofa és tota una hipèrbole sobre la seva estranyesa davant el comportament de la dama: March es demana com és possible que els quatre elements estiguin encara al seu lloc quan hi ha un senyal tan evident que s'acosta la fi del món:

> Bé·m maravell com l'aire no s'altera,
> e com lo foc per feixuc pes no cau,
> e com no·s mou la que feixuga jau,
> fermant son lloc en la pus alta espera.
> Major senyal no pot mostrar lo món,
> e digne molt que l'hom se'n maravell;
> ab un poc més hauré creure per ell
> que periran tots quants en lo món són.
> (vs. 1-8)

El poeta creia haver valorat la dama correctament com a objecte adequat per al seu projecte d'amor no carnal; la considerava el seu «semblant», però ara resulta que, no obstant aquestes qualitats essencials, ella és capaç d'obrar en contra de totes les regles naturals, amant un home que no li correspon.

És significatiu que no hi hagi cap comentari misogin en tot el poema: March no realitza un blasme general de les dones a partir del cas particular del comportament de la dama. Això, és clar, implicaria reincorporar-la dins de l'espècie femenina general, com ho farà al poema LXXI; en aquest poema la dama és encara «la que am» i el rebuig general que es realitzarà al poema LXXI encara no es planteja.

En l'altre poema, escrit contra *Na Monboí* i el seu amant –anomenat «maldit» en un dels manuscrits que transmeten el text–, March es dedica a realitzar un atac personal feroç , on també

manquen del tot les referències generals a les dones. No obstant això, és significatiu que, quan March busca un terme de contrast en aquest poema amb el comportament luxuriós de la dama, no recórri a casos històrics de dones castes com faran els defensors de la dona més endavant en el segle XV, sinó a un exemple del bestiari, la tórtora, que els autors citaven sempre en relació amb la virtut de la constància. La riquesa de detalls que presenta March sobre el dol d'aquest ocell serveix per a marcar la distància entre l'ideal moral i la realitat corrupta que representa la dama. Aquesta, dominada per un desig «no cast», és una clara antítesi de la tórtora.

En el primer vers de la segona estrofa March ja anuncia l'objectiu del seu poema: fer a la dama tot el mal possible:

> E no cuideu, dona, que bé us escaiga.
> (v. 9)

I, en efecte, a partir d'aquest moment, March li ofereix a la seva víctima una imatge devastadora del seu enviliment futur, passant per diverses etapes de lletgesa física i moral.

L'impacte del poema es deu en part a la manera sistemàtica amb la qual March va minant la dignitat de la senyora en qüestió. El poeta l'ataca per haver-se rebaixat del seu estament social anterior per lliurar-se a un amant que no és un cavaller sinó un mercader; pitjor, un mercader de draps amb problemes de vista i que té les cames com dos pals. L'exemple de la tórtora podria suggerir que la dama és vídua d'un cavaller. De totes formes, March l'acusa d'haver-se relacionat no tan sols amb el seu amant actual sinó també amb diversos altres.

Tot seguit March comença a donar una dimensió física a la lletgesa moral que atribueix a la dama. Li assegura que anirà fent-se cada vegada més repulsiva a mesura que avanci el seu embaràs. Li concedeix alguna utilitat social, destinant-li un paper com a dida –i amb això li atribueix un altre tret de lletjor. Però imme-

diatament retira aquesta possibilitat, afirmant que el seu cos està ple de verí. Aquesta idea es deu no tan sols a la malícia del poeta sinó també a la creença comuna que l'organisme femení tenia l'aptitud de produir verí si una dona practicava el coit durant la lactància o la menstruació, períodes proscrits per a l'activitat sexual. Un senyal inconfusible de l'enverinament era la pilositat del cos a la qual March al·ludeix uns versos més endavant. I amb tot això March nega a la dissortada senyora un altre aspecte de la seva identitat com a dona, perquè es considerava que el paper femení en la reproducció no era creatiu sinó purament nutritiu; era l'home qui dipositava en la dona allò que ella nodria. March afegeix, per rematar el tema, que ella segur que no donarà a llum el desitjat fill mascle sinó una filla.

La pilositat que March atribueix a la senyora li serveix per a proposar una altra mena d'utilitat social d'aquesta: unint els pèls dels braços amb la barba es podrien fer unes bones xarxes per a atrapar ocells. Totes les aus que March esmenta –i els manuscrits n'ofereixen variants– tenen un valor simbòlic tradicional.

En l'última estrofa, la barba que el poeta atribueix a la dama serveix com a punt de partida per a la seva transformació en alcavota. March ja fa pronòstics futurs sobre el destí de la dama, atribuint-li tota una vida professional.

En la tornada, trencant amb la tradició que requeria que no s'esmentés el nom de la dama vilipendiada, March enuncia de manera inequívoca el seu nom: «Na Monboí». És més, en lloar les seues aptituds professionals d'alcavota, assegura al públic que ell mateix l'ha coneguda en aquesta activitat.

És, per descomptat, un cas extrem, un maldit a tota ultrança que s'acosta més a la tradició del sirventés personal que al tipus de maldit que escrivien els poetes de finals del segle XIV i primeres dècades del XV. I fixem-nos que no hi ha cap referència a un vincle personal entre el poeta i la dama, sinó que l'única relació que admet entre ell i Na Monboí és la de client satisfet d'una alcavota eficient. Així entenia el poema també Francesc Ferrer quan cita l'última estrofa completa al seu *Lo conhort*, escrit en vida de March.

No és l'únic exemple d'un maldit escrit a una dama amb la qual el poeta no ha tingut una relació amorosa, tot i que el poeta escrigui en primera persona i doni a entendre que aquesta relació ha existit. Aquest és el cas de dos dels nombrosos maldits de Joan Berenguer de Masdovelles. Sabem que va escriure aquests dos poemes per a un cosí seu i, en un dels casos, està clar que al poeta l'interessava més que res el repte mètric de fer un poema que havia de rimar en *-ac*, *-ec*, *-ic*, i *-oc*. Només la rúbrica al *Cançoner dels Masdovelles* revela que el poeta ha usat la primera persona per raons de convenció literària.

6. Conclusions

L'actitud negativa davant la dona a l'obra de March pren, doncs, diverses formes: 1) Els supòsits medievals sobre el sexe femení són fins i tot a les lloances de dones que March realitza en un nombre reduït de poemes i, de manera molt significativa, al poema LXXI. 2) Les afirmacions pròpiament misògines –un blasme general de les dones– es troben en diversos poemes sempre d'acord amb una línia poètica arrelada en els trobadors i censurada en obres com el *Breviari d'amor*, on el cas particular serveix de punt de partida per al blasme general. Però aquest blasme no passa d'un maneig relativament modest d'alguns dels llocs comuns corrents i normals entorn a la dona. 3) El maldit, en una forma que s'acosta més a la *mala canso* provençal i al maldit occitanocatalà, és representat pel poema XLVII, sempre amb característiques pròpiament marquianes, mentre l'altre maldit, el XLII, on no consta que hi hagi un vincle personal real o fingit entre el poeta i la dama vilipendiada, s'inscriu en la tradició dels sirventesos més contundents.

Robert Archer
University of Durham

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

ARCHER, Robert (1995), «La misogínia en los cancioneros castellanos», *Trivium*, 7, pp. 55-64.

– (1996a), «Aproximació al *maldit*», dins *Actes del Setè Simposi d'Estudis Catalans a Nord-Amèrica*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 21-35.

– (1996b), *Aproximació a Ausiàs March: estructura, tradició, metàfora*, Barcelona, Empúries.

– (1997), «Ausiàs March i les dones», dins Rafael ALEMANY (ed.), *Ausiàs March: textos y contextos*, València/Barcelona, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana/Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 13-30.

– /Isabel de RIQUER (1998), *Contra las mujeres: poemas medievales de rechazo y vituperio*, Barcelona, Quaderns Crema.

EIXIMENIS, Francesc (1929), *Terç del Crestià*, ed. Martí de Barcelona i Norbert Ordal, Barcelona, Barcino.

EIXIMENIS, Francesc (1981), *Lo libre de les dones*, 2 vols., ed. de Frank Naccarato i Curt Wittlin, Barcelona, Curial Edicions Catalanes.

ERMENGAUD, Matfre (1976), *Le breviari d'amor*, V, ed. de Peter T. Ricketts, Leiden, Brill.

MARCH, Ausiàs (1997), *Obra completa*, 2 vols., ed. de Robert ARCHER, Barcelona, Barcanova.